

МЕЖДУ ДУНАВ И МАРИЦА – ЛИТЕРАТУРНО ПЪТЕШЕСТВИЕ С ФЕЛИКС КАНИЦ В ДНЕСНА БЪЛГАРИЯ

„ТИХАТА ЛИРИКА“ НА ИВАН ЦАНЕВ

Автор: Натали Зандер, Виенски университет / Училище по изкуствата на Виена
Научен ръководител: проф. д.ф.н. Любка Липчева-Пранджева

Събота вечер е, 1 декември 1962 г. На гарата в Русе един влак чака митническа проверка, а в него са група български автори на път за Москва. Изведнъж няколко младежи, вдигнали яки срещу вятъра, изтичват по перона и нахлуват през различни врати във влака. Те стискат под мишница куп малки брошури от по 22 страници, които успяват да напъхат в ръцете на участниците в делегацията, преди да изчезнат отново. Заглавието на брошурите – „Поетическо вероизповедание“¹.

Такова е заглавието и на литературното четене, което ще се проведе същата вечер във ВИМЕСС, Висшия институт по машиностроене. Инициаторите, десетина мъже на около 20 години, автори на текстовете в брошурата, наричат себе си по аналогия с британски творци „сърдитите млади хора“ и саркастично критикуват в поезията си общественото статукво.

Сред тях е и 21-годишният Иван Цанев, авторът на едно от най-дръзките стихотворения в стихосбирката – „Приказка за живота“:

Приказка за живота

*Живей навярно нашата присъда
в сигнал на влак,
в писък на трамвай,
след който безразлично ще ни бъде
дали ще е септември или май.
А ние се усмихваме и правим
от всеки миг
едно стихотворение,
и всеки Друг
доиме като крава
в очакване да пусне настроение.
Ще продадем последната си риза,
за да отложим с някой ден
смъртта.
Ако не се отровим с оптимизъм,
ще надживеем края на света.*

Стихотворението острокритично иронизира политическия лозунгов „оптимизъм“ на социалистическия реализъм и деструктивно впила в текста си най-популярния цитат от поемата „Септември“ на поета революционер Гео Милев: „Септември ще бъде май“.

¹ Виж по-подробно: Дойнов 2015.

„Размразяването“ след Сталин е достигнало и до България, но въпреки това в началото институциите са объркани и не знаят как да реагират на подобна поезия от провинцията. Скалъпено е открито писмо, в което авторите се дистанцират от „буржоазните основи“ на западните образци и гарантират своята вярност към режима. Групата на младите поети от Русе официално е разформирована, а членовете ѝ поемат по различни пътища.

Почти десет години преди всичко това да се случи, роденият на 30 ноември 1941 г. в с. Острица Иван Цанев е ученик в гимназия „Баба Тонка“ в Русе. Тук още като младеж се запознава с бъдещи актьори на българската литературна сцена като Димитър Вятovski, Веселин Тачев и Владимир Попов.

Ученикът Иван Цанев с удоволствие рисува и пише поезия, а в десети клас дори получава награди и за двете си изяви. Кандидатства живопис в академията, но не е приет. Днес можем да видим негови илюстрации и карикатури от ученическите му години в новите издания на ранното му творчество.

Когато през 1962 г. на 21 години се уволнява от казармата и започва да работи в Русе за различни списания, градът е център на млада поетична енергия. Размразяването е достигнало най-после и до България, все повече се разхлабва комунистическото мракобесие, а от Англия достигат новости за „angry young men“ – групата от млади английски писатели с разбити илюзии. Всички тези фактори влияят върху литературното творчество на младите хора в Русе. Сладкарницата в тогава новия хотел „Дунав“ се превръща в сборен пункт за местната бохема.

Едно от най-важните събития в този период са ежемесечните литературни четения, в които и Иван Цанев участва. Тук той се запознава с известни автори от София. Твърде скоро проявите на младите русенски творци – литература, (джаз)музика, изобразителни изкуства, са разкритикувани като „модернистичен боклук“ и са обявени за напълно несъстоятелни спрямо „истинските проблеми“ на съвремието (работата във фабриките и на полето). След сериозната намеса на властите по повод на „Поетичното вероизповедание“ Иван Цанев напуска града и се отправя към София, където следва руска и българска филология. Тук е приет от хора, които познават творчеството му още от Русе и които му организират четене.

Веселин Тачев, приятел на Иван Цанев и член на „сърдитите млади хора“, още през 1964 г. публикува една малка негова стихосбирка като „самиздат“. Официалният дебют на поета идва с издаването на томчето „Седмица“, приветствано от критиката като успешно първо произведение.

От 70-те години нататък Иван Цанев работи в София за множество различни списания, като поезията му намира място и в учебниците. Нови негови стихосбирки, между които и детски книжки, се появяват редовно с отстояние от по няколко години. Често описван като спокоен и скромнен автор, Иван Цанев е носител на множество награди.

Поезията на Иван Цанев е определена като „тиха лирика“ още от началото на творческия му път. През годините това определение се утвърждава като основна характеристика на поезията му. Чрез него се подчертава, че авторът отказва да се занимава с големи политически лозунги и се посвещава на привидно банални теми от всекидневието.

Най-вероятно подобна интерпретация е резултат преди всичко на интелектуалната потребност на дисидентството да открие свое „антипонятие“ на разбираната като твърде

„шумна“ пропагандна поезия. Всъщност поезията на Цанев не е „тиха“, в нея се шуми и ромоли, пее и звънти:

*Песента ти - звънтяща стрела
във сърцето ти беззащитно.
(„Птица“)*

*Прозорците разтварям
и чувам: птици пеят.
(„Чувство“)*

*Възбудено креци тълпата детска,
с ликуващ вик се взира във небето...
(„Човек на брега“)*

*Колко звънки петли във зората, в
самото начало!
...Кръвта ти могъщо ечи...
(„В памет на мъртвия“)*

*...И чуваш някъде наблизо
край теб – бълбука ручеят, водата пее,
гласчетата ѝ звънки вече те обграждат.
(„Пладне“)*

Типични за ранното му творчество са теми като пътуване с влак по България, случайни срещи с непознати хора, богати природни картини. Затова пък любовна лирика в това творчество няма да намерим. Темите в него в никакъв случай не са банални; те би трябвало да се разглеждат на фона на тогавашната официална поезия, която е насочена към висока, абстрактна проблематика. Държавно санкционираната поезия на така нареченото Априлско поколение, представена от поети като Любомир Левчев или Георги Джагаров, има за свой адресат цялата нация. При Иван Цанев отдръпването от понятия и образи като *революция* и *работничество*, които слагат всички под общ знаменател, само по себе си е новаторство. То отхвърля наличието на подобни високи абстракции и обръща внимание на значимостта на онова, което отделният човек възприема със собствените си сетива – в личния живот няма идеология.

Поетът Иван Цанев се съсредоточава върху индивидуалния опит и така успява да постави под въпрос самите основания на идеологията. И тъй като го постига с една привидна лекота, чрез най-простите и ясни понятия, той може да сътвори идеологическа критика дори чрез прекрасно детско стихотворение:

НЕУДОБНИЯТ

Какво ли е направил таралежът,
та всички бягат, щом го забележат?

Не го приемат никъде на гости,

вратата всеки бърза да залости.
Погалиш го, а тебе те боли...
Ала виновен ли е той? Нали
така се е родил — покрит с игли!
Дори когато е добър и нежен,
със този външен вид натаралежен,
у своите познати буди страх.
Уж се държи внимателно със тях,
а среща все намръщени лица.
Но тъй е тъжно да си сам, деца!

Обичайте, макар и отдалече,
това момче с бодливото елече.

Стихотворението е пример за това как съзнанието за отговорността на всеки човек ясно, но ненадрапливо е прокарано като мотив в текста. Авторът като че ли притежава непоколебим морален компас. Езикът на детското няма нищо общо с интелектуалния недоимък, напротив – той е ясното зрение, което не подозира нищо за системите на нагаждане на света около собствената воля.

Забележителна е и ролята на „междинните пространства“ при Цанев. Мълчанието намира в своя езикова форма пътя си към поезията. Лириката на Иван Цанев не е тиха, тя е лирика, която не се опитва да надприказва бръщолевенето на света; всяка дума в нея е прецизно подбрана. Затова е напълно разбираемо, че при него от публикация до публикация минават години.

Една от особеностите на стила на работа на Иван Цанев е честото променяне на вече издадени творби и публикуването им в нова версия. Самият той обяснява този свой подход с правото на поетичния текст да бъде различен във всеки един момент, точно така, както и контекстът му се променя с времето. Това твърдение насочва към връзката на творбите му със света извън поезията – към често срещания при Иван Цанев паратекст. През годините в рамките на творчеството му се изгражда един нарастващо комплексен свят, който посредством имитации, цитати и алюзии все по-експлицитно се позовава на други поети и така организира мрежа от връзки, която в известна степен замества биографичната събитийност. Собственият глас се преплита с други гласове, като същевременно създаденият от самия поет канон се подлага на постоянно отражение и еволюция. Тук попада и фактът, че отново и отново откриваме в творчеството на Иван Цанев посвещения, в по-новите му творби вече с изумителна семантична сложност, пълна с дискретни препратки. Посвещенията са отправени не само към лични приятели, но и към творци, част от които отдавна са починали.

Една „тиха лирика“, прозвучала за пръв път с дръзкия глас на сърдитите млади хора, споделя със света духовната сила на индивидуалния човешки опит.

Литература

Дойнов 2015: Дойнов, Пл., *Случаят „Поетически вероизповедание“*. // Литературен вестник. Бр. 11/2015.

Дойнов 2013: Дойнов, Пл., *За Иван Цанев.* // Култура 2013
<<https://kultura.bg/web/%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%B2%D0%BD-%D1%86%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2/>> [08.09.2020].

Иванов 2020: Иванов, Н. *Иван Цанев.* //
<https://litenet.bg/publish2/nivanov/podrezhdane/i_canev.htm> [08.09.2020]

Иванов 2020: Иванов, Н. *Поетът Иван Цанев.* // Антимовски хан, 01/2012.
<<http://www.antimovski-han.org/article.php?id=570>> [08.09.2020].

Кирова 2012: Кирова, М. *Поезията на Иван Цанев: от критическите клишета до създаването на свят.* // © Електронно списание LiterNet, 29.01.2012, № 1 (146).

Пигулева 2020: Пигулева, Н. *Иван Цанев се завърна във времето на щастливите приятелства.* // <<https://utroruse.com/article/470996/>> [08.09.2020].